

Kultuhistorisk karaktärisering och bedömning

Bellö kyrkogård

*Bellö socken i Eksjö kommun
Jönköpings län, Linköpings stift*

JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM
Byggnadsvårdsrapport 2006:97

Jonas Haas

Kulturhistorisk karaktärisering och bedömning

Bellö kyrkogård

*Bellö socken i Eksjö kommun
Jönköpings län, Linköpings stift*

Rapport, foto och ritningar: Jonas Haas. Grafisk design: Anders Gutehall. Tryckning och distribution: Marita Axelsson

Jönköpings läns museum. Box 2133. 550 02 Jönköping Tel: 036-30 18 00. E-post: info@jkpglm.se

Utdrag ur tryckta och ajourhållna ekonomiska kartor är återgivna enligt tillstånd: Ur allmänt kartmaterial från Lantmäteriet. Medgivande 94.0133

© JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM 2006

Innehåll

Inledning	5
Bakgrund.....	5
Syfte.....	5
Inventeringens uppläggning.....	5
Sammanfattande beskrivning.....	6
Bellö kyrkogård	7
Kyrka och kyrkomiljön.....	7
Kyrkomiljön.....	7
Kyrkogårdens historik.....	8
Beskrivning av kyrkogården idag	9
Allmän karaktär	9
Omgärdning	9
Ingångar	9
Vegetation.....	10
Gångsystem.....	10
Gravvårdstyper.....	10
Byggnader.....	11
Kyrkogårdens kulturhistoriska värde.....	11
Beskrivning av enskilda kvarter	12
Kvarter A och B	12
Allmän karaktär	12
Gravvårdstyper.....	12
Kulturhistorisk bedömning och karaktär	12
Kvarter C - H	13
Allmän karaktär	13
Gravvårdstyper.....	13
Kulturhistorisk bedömning och karaktär	13
Referenser	14
Tryckta källor.....	14
Arkiv	14

Inledning

Bakgrund

På uppdrag av Linköpings stift genomför Jönköpings läns museum en kulturhistorisk inventering av kyrkobyggnader och kyrkomiljöer inom stiftets del av Jönköpings län. Arbetet bekostas av medel från den kyrkoantikvariska ersättningen och påbörjades under år 2004 och det beräknas avslutas under år 2006. Inventeringen berör de till Svenska kyrkan hörande kyrkobyggnaderna och kyrkogårdarna som omfattas av Kulturminneslagen. Lagen gäller de kyrkobyggnader, kapell och kyrkogårdar som är tillkomna före utgången av år 1939 samt de som skyddas genom särskilt beslut av Riksantikvarieämbetet. Denna rapport utgör en delrapport i inventeringen vars resultat kommer att sammanställas och analyseras i en stiftsövergripande rapport.

Syfte

De stiftsövergripande inventeringarna syftar till att lyfta fram kyrkans och kyrkogårdarnas kulturhistoriska värden, att få en överblick av stiftets kyrkobestand och kyrkogårdar samt att sammanställa den enskilda kyrkans och kyrkogårdens historia. Inventeringen är avsedd att utgöra ett underlag i församlingens förvaltningsarbete och i de vård- och underhållsplaner som församlingarna arbetar med att ta fram. Inventeringarna ska vidare kunna användas i handläggningen av kyrkoantikvariska ärenden och för att bedöma var det är särskilt viktigt att stödja insatser med kyrkoantikvarisk ersättning.

Inventeringens uppläggning

Rapporten omfattar en historik över kyrkogården, beskrivning av de olika kvarteren, fotografier och en kulturhistorisk karakterisering och bedömning. Arbetet har varit uppdelat i en fältdel med inventering och fotografering samt en arkivgenomgång. De aktuella arkiv som gått igenom har främst varit Länsstyrelsen i Jönköpings läns arkiv, Antikvarisk-topografiska arkivet i Stockholm (kopior hos länsstyrelsen) samt Jönköpings läns museums arkiv. Utöver arkiv har uppgifter hämtats från aktuell litteratur däribland hembygds litteratur. De i rapporten redovisade arkivuppgifterna utgör en sammanfattning av genomgångna arkiv och ska inte ses som en komplett beskrivning av händelser i kyrkogårdens historia. Arbetet inkluderar en omfattande fotodokumentation varav endast ett litet antal bilder använts i rapporten. Linköpings stift, inklusive respektive församling, samt läns museet har rätt att fritt bruka fotografierna. För varje kyrka och kyrkogård skrivs vardera en delrapport med en kortfattad beskrivning av kyrkomiljön och en mer omfattande över kyrkan. För varje kyrka och kyrkogård görs en sammanfattande kulturhistorisk bedömning där de kulturhistoriska värdena lyfts fram. Förutom delrapporten görs delar av inventeringsmaterialet tillgängligt via Kulturmiljövårdens bebyggelseregister, ett informationssystem som förvaltas av Riksantikvarieämbetet (www.raa.se).

Den kulturhistoriska bedömningen görs i samarbete med representanter från Linköpings stift, Länsstyrelsen i Jönköpings, Östergötlands och Kalmars län samt läns museerna i Kalmar och Linköping. En kulturhistorisk bedömning är aldrig definitiv utan hela tiden föremål för omvärderingar. Vid bedömningen tas hänsyn till varje enskild kyrkogårds egna värden, men också till värden i förhållande till andra kyrkogårdar i stiftet och övriga landet. Den kulturhistoriska bedömningen nämner i de flesta fall inte enskilda gravstenar utan beskriver värden och karaktärsdrag i stort. Inför varje planerad förändring eller större underhållsåtgärd skall tillstånd inhämtas från länsstyrelsen och varje ärende behandlas där från fall till fall. Utifrån den kulturhistoriska värderingen och karakteriseringen tas beslut om vilka åtgärder som är berättigade till kyrkoantikvarisk ersättning.

Fältarbete och rapporter har utförts av antikvarie Jonas Haas vid Jönköpings läns museum. Rapporterna finns tillgängliga på Linköpings stift, Länsstyrelsen i Jönköpings län, Jönköpings läns museum samt på respektive kyrklig samfällighet.

Sammanfattande beskrivning

Fastighetsbeteckning: Eksjö Bellö 3:1

Eksjö kommun, Ingatorp-Bellö församling, Bellö socken, Ingatorps pastorats kyrkliga samfällighet, Vedbo och Ydre kontrakt, Linköpings stift, Jönköpings län.

Bellö kyrkogård har troligen medeltida kontinuitet, av samma ålder som den till 1200-talet uppskattat daterade föregångaren till dagens kyrka. Den äldre kyrkogården, liksom kyrkan, hade en annan orientering än den nuvarande. Nuvarande nordöstra-sydvästra orientering härrör från när kyrkan uppfördes på 1820-talet.

Kyrkogården har sin huvudsakliga utsträckning nordost om kyrkan. Kyrkogården omgärdas av en bred stenvägg av kanthuggen granit, huvudingång finns på nordöstra sidan mitt framför kyrkans torn. Kyrkogården är förhållandevis liten och består i stort sett av två kvarter samt gravrader utmed kyrkogårdsmuren. Gravkvarteren är relativt jämbördiga och likvärdiga, med en uppblandad karaktär av äldre gravar blandade med yngre. Idag präglas kyrkogården av långa rygghäckar av cotoneaster utmed kyrkans fulla längd, huvudsakligen med låga och breda gravvårdar från 1900-talets andra hälft, på gräsklädda mattor.

Gravkarta från 2005, utförd av Nils Blomstrand, Vetlanda Mark- och Naturdesign.

Bellö kyrkogård

Kyrka och kyrkomiljön

Bellö socken ligger i Jönköpings läns östra del och gränsar i norr till huvudförsamlingen Inga-torp, i väster till Edshult, i sydost till Kråkshult och i öster till Hässlebys socken. Bellö omtalas första gången i skriftliga källor som ”Bælo” 1337 och härleds ur namnet på sjön i väster; Belle som beskrivs som ”den stora sjön”. Namnet är bildat från ett fornsvenskt adjektiv ”Balder” som betyder ”stor”. Landskapet är till stora delar kuperat och består huvudsakligen av skogsmark, huvudnäring är skogsbruk och träindustri. Socknen är liten och bestod 2003 av endast 215 invånare. Det finns endast två fasta fornlämningar registrerade, två rösen belägna på höjdryggar i skogs- respektive åkermark. Däremot har flera lösa fynd gjorts, främst kopplade till områden nära sjöstränderna. En bit nordost om Bellö kyrka ska en pilgrimskälla – ”Lussekällan” – ha legat. Bebyggelsen är spridd på uppodlade höjdryggar, herrgårdar och större gods saknas i socknen. Sockencentrum utgörs av Bellö kyrkby vid norra stranden av sjön Lilla Bellen, kyrkbyn består av kyrka, fd folkskola och lärarbostad, småskola samt ett trettiotal byggnader norr om kyrkan.

Bellö kyrka och kyrkogård flygfotograferad på 1930-talet av AB Flygtrafik. Som tydligt synes präglas kyrkogården av häckomgärdningar och grusgravar, på norra sidan verkar gravarna varit mindre. Foto från Jönköpings läns museum.

Kyrkomiljön

Bellö kyrka och kyrkogård ligger på västra sidan om landsvägen mellan Skede och Hjaltevad, mellan sjöarna Mycklaflon och Bellen. Mittemot kyrkan på andra sidan vägen ligger församlingshemmet som uppfördes som socknens första skolhus 1882. Nordost om kyrkan uppfördes en sockenstuga 1914, och har använts både som småskola, lärarbostad och kommunhus. Numera fungerar den dock som privatbostad. I söder ligger Klockaregården som uppfördes 1878 av

timmer, idag tjänstgör den som barndaghem. Sydost om kyrkan ligger den fd prästgården. Kyrkan ligger på sydvästra delen av en kyrkogård som är orienterad i sydväst-nordostlig riktning. Kyrkogården är omgärdad av en kallmurad stenmur av tuktad natursten, med grindöppning i sydöstra muren mittemot kyrkporten. Grinden är dekorativt smidd och har grindstolpar av fyrkantshuggen granit. Kyrkogården är också omgärdad av en trädkrans av lönn mot vägen och på övriga sidor huvudsakligen av alm. I sydvästra hörnet av kyrkogården står det före detta sockenmagasinet av rödmålat timmer, med årtalen 1739, 1791 samt 1802 inristade på innerväggarna. I nordvästra hörnet står en före detta likbod av rödmålat timmer, också denna från 1700-talet. Den gamla kyrkan var orienterad i väst-östlig riktning, men den nuvarande kyrkan uppfördes efter kyrkogårdens sträckning och då placerades kyrkan i nordväst-sydostlig riktning. Kyrkogården präglas av gravlinjer i samma riktning med rygghäckar och breda grästäckta ytor emellan.

Kyrkogårdens historik

Den äldsta tillgängliga och mer allmänt hållna beskrivning över Bellö kyrkogård är från 1925 och finns i *Våra kyrkor och griftegårdar i ord och bild*. Kyrkogården beskrivs som en av de minsta i bygden kring Eksjö, och med få dyrbara minnesmärken i sten och järn resta över bortgångna märkesmän. Istället är den en välhållen men anspråkslös kyrkogård över anspråkslösa människor. De flesta ha enkla gravvårdar vars kullar pryds av träkors och inramas av ligusterhäckar. Flera gravar saknar överhuvudtaget vårdar, andra saknar inskriptioner. Av äldre bilder att döma präglas kyrkogården främst av vitmålade träkors och ”gravbrädor” med krön,

samtliga gravar är omgärdade av häckar och ytorna täckta med grus.

En flygbild från 1930-talet visar att den norra delen var uppdelad i två delar, åtskiljda av en grusgång som gick i axel med norra ingången till kyrkan. Troligen har det nuvarande systemet med rygghäckar planterats kring 1950-talets mitt, av åldern på flertalet gravar att döma.

Norra delen av kyrkogården med trävårdar. Foto: Ivar Wideen, omkring 1926. Foto från Jönköpings Läns Museum.

Beskrivning av kyrkogården idag

Allmän karaktär

Bellö kyrkogård har troligen kvar sin ursprungliga utbredning från 1820-talet då kyrkan anlades. Kyrkogården är en av länets mindre och uppdelad i två delar – en del sydväst om kyrkan och en del nordost om kyrkan. Den norra delen är åtminstone dubbelt så stor som den södra och har även en grusgång som går längs med kyrkogårdsmuren. Samtliga gravvårdar är placerade utmed rygghäckar utom de som är placerade längs med kyrkogårdsmuren. De

flesta gravar är enkelt hållna och endast ett fåtal utmärker sig genom storlek eller annat påkostat arrangemang. Intrycket av landsortskyrkogård förstärks av den lilla skalan, de båda bodarna i det norra, respektive södra hörnet samt av gravvårdarna lågmälda uttryck.

Omgärdning

Kyrkogården omgärdas på samtliga sidor av en bred stenmur av kanthuggen, kallmurad granit. Muren är ca 1-1,5 meter hög och bitvis överväxt av mossa och sedum. Vid grinden i nordöst svänger muren av på ett vackert rundat sätt mot grindstolparna.

Ingångar

Huvudingång till kyrkogården finns i nordöstra muren, mitt emot kyrkans ingång och i linje med dess längdaxel. Två fyrkantshuggna grindstolpar kröns av gjutna och svartmålade prydnadsurnor i enkel utformning. Grinden är smidd, med dekorativ övre avslutning, påminnande om stiliserade liljor med trappstegsprofil. På andra sidan kyrkan finns en motsvarande grind men i enklare utformning, den leder till prästgården.

Vegetation

Växtligheten på Bellös kyrkogård präglas av trädkransen längs med stenvuren. Den södra delen av trädkransen består uteslutande av almar, medan den norra delen och raden längs vägen består av lind, lönn samt en äldre ask. Rygghäckarna består av Cotoneaster och är enhetliga över hela kyrkogården. Förutom dessa häckar och trädkransen, finns endast en tårpil samt en thuja på kyrkogården. Kyrkogården har alltså en öppen parkkaraktär där trädkransen är väsentlig för avgränsningen utåt.

Gångsystem

Nuvarande gångsystem är helt anpassat efter rygghäckskvarteren och spår av äldre gångar förekommer inte, mer än att de äldre raderna finns kvar. Grusgång förekommer endast i norra delen och följer stenvuren från huvudingången i nord ost till likboden i norr och tillbaka till kyrkans kor. Denna gång verkar i och för sig ha en lång kontinuitet av äldre fotografier att döma. Från kyrkogårdens grind till kyrkans port är gången lagd med kalksten i oregelbundet mönster. Övriga gångar i kvarteren är gräsbevuxna. De nuvarande grusgångarna är det sista av grus som finns kvar på kyrkogården eftersom inte heller några grusgravar finns bevarade.

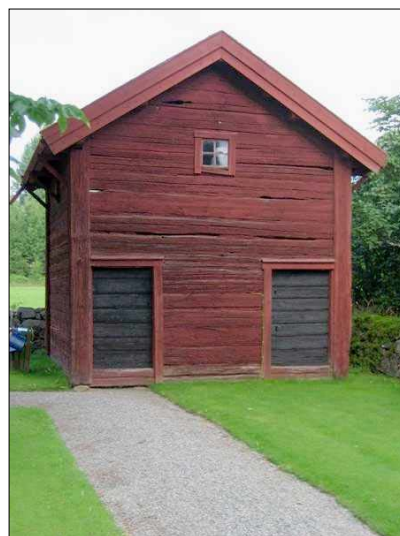
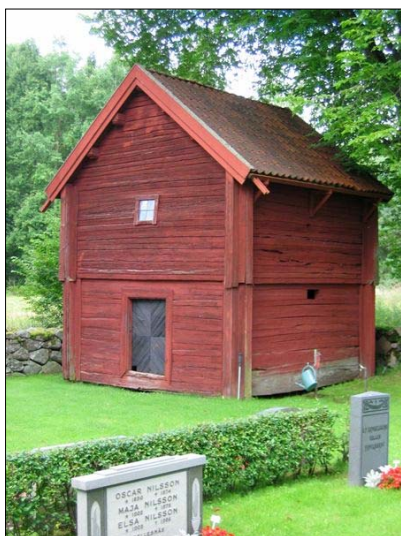
Gravårdstyper

Det förekommer förhållandevis få äldre gravvårdar på Bellös kyrkogård. Gravvar från 1900-talets andra hälft är i majoritet, speciellt på den norra delen och längs med rygghäckarna. De yngre gravvårdarna är huvudsakligen låga och breda, i ljus granit och följer de sedvanliga mönstren. Uppblandningen är stor och det förekommer inte några tidsmässigt renodlade kvarter eller gravlinjer. Antalet äldre gravvar är större på södra delen och längs kyrkogårdsmuren. Dessa präglas av stående format, ofta i polerad diabas, storleken kan dock skifta och förhållandevis många är i litet format. Grusgravar saknas helt.

Byggnader

Förutom kyrkobyggnaden finns två äldre bodar på kyrkogården. I norra hörnet står en före detta likbod, uppförd under 1700-talet. Boden har två kammare och loft, är uppförd i liggtimmer med tegeltak. Under tegeltaket ligger dock äldre spåntäckning kvar. Den sydvästra boden är i ungefär samma storlek, också uppförd i liggtimmer och rödfärgad. Den har använts som sockenmagasin och på innerväggarna finns årtalen 1739, 1791 samt 1802 inristade. Båda bodarna har ett högt kulturhistoriskt värde genom sin ålder, sina material och sin proveniens. Idag används de huvudsakligen som redskapsbodar.

Kyrkogårdens kulturhistoriska värde i sin helhet

Redan i äldre beskrivningar nämns att antalet ”märkvärdiga” gravvårdar är få på Bellö kyrkogård. Till stor del förklaras detta av att socknens sammansättning präglats av skogs- och jordbruksfolk utan större rikedomar, vilket speglar sig i att de flesta gravvårdar också är enkla och anspråkslösa. De stora och påkostade gravmonumenten saknas och istället finns ett flertal familjegravar av relativt små mått. Kyrkogårdens äldre kvartersindelning med buskomgårdningar har ersatts av enhetliga och storskaliga rygghäcksplanteringar, som idag är ett vanligt uttryck på våra kyrkogårdar. Kyrkogårdens främsta kulturhistoriska värden ligger därför i de enskilda gravvårdarna, främst de äldre samt de med titlar och gårds- eller ortnamnshänvisningar. Förutom dessa ligger stora kulturhistoriska värden i de båda bodarna med anor från 1700-talet samt kyrkogårdsmuren. Trädkransen med olika trädslag är typiskt för kyrkogården och närvaron av olika trädslag bör bevaras. De från 1900-talets början typiska och många grusbäddarna har såtts över med gräs och därför är idag grusets närvaro som gångtäckningsmaterial extra värdefullt.

Beskrivning av enskilda kvarter

Kvarter A och B

Allmän karaktär

Området omfattar den del av kyrkogården som ligger söder och sydväst om kyrkan, inklusive gravarna längs kyrkogårdsmuren på denna del. Förutom gravraden längs kyrkogårdsmuren omfattar området endast en rygghäckslinje, som går i hela kyrkans längd. Hela ytan är täckt med gräs, området avgränsas dels av kyrkan och dels av den täta almträdkransen mot syd-sydväst. I sydvästra hörnet står ett sockenmagasin från 1700-talet.

Gravårdstyper

Gravarna visar upp en stor variation i ålder och utförande. I området och speciellt längs kyrkogårdsmuren finns dock en större andel äldre gravvårdar än på övriga kyrkogården,

både i större och mindre storlek. Här förekommer familjegravar i både stora samt väldigt små storlekar, men även gravvårdar som ser ut att ha tillhört allmänna-linjen, eventuellt med sekundär placering. Äldsta gravvård är en röd granitsten med inskriptionen "HSS 1823". På gravvårdarna förekommer titlar såsom; Kantorn och folkskolläraren, smedmästaren, nämndemannen (tre stycken), handlanden (två stycken).

Kulturhistorisk bedömning och karaktär

Området visar en stor spridning av olika typer av gravvårdar. Strukturen med rygghäckar och gravvårdar placerade utmed kyrkogårdsmuren är densamma för området norr om kyrkan, men andelen äldre gravvårdar är dock större här. Det kulturhistoriska värdet ligger främst i enskilda gravvårdar av hög ålder, högrest format samt med titlar. Därtill räknas även gravvårdar över personer med lokalhistoriskt intresse.

Kvarter C - H

Allmän karaktär

Området som omfattar kvarter C – H ligger norr och nordost om kyrkan. Området omfattar fyra rygghäckslinjer samt gravar utmed kyrkogårdsmuren. Den allmänna karaktären präglas av regelbundenheten utmed rygghäckslinjerna, trädkransen runt om med alm, lind, lönn och ask, samt att hela området är besatt med gräs. Gravarna är huvudsakligen från 1900-talets senare hälft, med fler äldre inslag längs kyrkogårdsmuren.

Gravvårdstyper

Liksom det södra området (kvarter A-B) består kvarteren norr om kyrkan av en stor variation av gravar. Rygghäcksgravarna dominerar, med gräsklädda marktytor. I rygghäckslin-

jerna förekommer främst sentida gravvårdar från 1950-talet och senare. De äldre gravvårdarna har i främsta fall bevarats längs med kyrkogårdsmuren, speciellt vid östra delen. De sentida gravarna i rygghäckslinjerna präglas av låga och breda gravvårdar medan de äldre huvudsakligen är högresta, om än i mindre format. Uppblandningen är dock stor och i rygghäckslinjerna förekommer även gravvårdar från 1900-talets början bredvid nyare gravar från seklets andra hälft. Bland titlar förekommer ett flertal hemmansägare, och nämndemän, men även lantbrukaren, komministern, lärarinnan, smeden och kyrkvaktmästaren. Äldsta daterbara gravvård är från 1901.

Kulturhistorisk bedömning och karaktär

Områdets och kvarterens kulturhistoriska värde är främst förknippat med de enskilda gravvårdarna. I bevarandet av dessa bör speciellt hänsyn tas till vårdar av hög ålder, med titlar och hänvisningar till ortsnamn, samt gravar över personer med lokalhistoriskt intresse. Gravvårdarna längs med kyrkogårdsmuren är tidsmässigt mer samlade och de flesta av kyrkogårdens äldre gravvårdar finns här, liksom i området söder om kyrkan. Med tanke på de få bevarade äldre gravvårdarna som bevarats på hela kyrkogården är dessa värdefulla genom att de speglar kyrkogårdens långa kontinuitet. I övrigt präglas

---

karaktären av de långa rygghäckarna som ger ett enhetligt intryck, om än med viss variation bland gravvårdarna.

Referenser

Tryckta källor

Syllner-Gustafsson, Marianne, Kulturminnesvårdsprogram för Eksjö kommun, antagen 1986.
Våra kyrkor och griftegårdar i ord och bild, utgiven av Eksjö-Nässjö och Sävsjötidningen, Eksjö 1925.

Arkiv

Antikvarisk Topografiska Arkivet, genom kopior i Jönköpings länsstyrelses arkiv (ATA)
Jönköpings läns museums arkiv (JLM)
Länsstyrelsen i Jönköpings läns arkiv (JLST)

Tekniska och administrativa uppgifter

Jönköpings läns museums dnr: B101/03
Beställare: ..... Linköpings stift
Fastighetsägare: ..... Ingatorp-Bellö församling, Svenska kyrkan
Rapportansvarig: ..... Jonas Haas
Foto: ..... Jonas Haas
Län: ..... Jönköpings län
Kommun: ..... Eksjö kommun
Socken: ..... Bellö socken
Fastighetsbeteckning: ..... Eksjö Bellö 3:1
Belägenhet: ..... Ekonomiska kartans blad Bellö 6F 6e, 1993

Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv